

Jan Gromnicki

Prof. dr hab. Tadeusz Poklewski-Koziełł, archeolog, badacz i konserwator zabytków architektury (1932–2015)

Prof. dr hab. Tadeusz Poklewski-Koziełł, an archaeologist, scientist and heritage conservator (1932–2015)

Profesor Tadeusz Poklewski-Koziełł pochodził z kresowej rodziny ziemiańskiej o bogatej historii działalności patriotycznej, zahartowanej w bojach o zachowanie dorobku polskości, udziałem w powstaniach i kolejnych wojnach. Urodził się w roku 1932 w Kostykach w powiecie wilejskim, na Wileńszczyźnie. Przypadły Mu, jak i Jego Bliskim losy właściwe ludności polskiej, w tym szczególnie środowiskom ziemiańskim, dotkniętym po krótkim okresie stabilizacji lat 1921–1939 wydarzeniami drugiej wojny światowej. Skutki jej pozbawiły domu rodzinnego dziesięcioletniego Tadeusza, jego matkę, trzy siostry i młodszego brata, dotkniętych też wkrótce śmiercią ojca, oficera AK, zamordowanego w 1942 roku w więzieniu niemieckim.

Wydarzenia wczesnej młodości i ciężkie losy rodziny kształtowały niewątpliwie Jego twardego charakter. Exodus z rodzinnego majątku, walka rodziny o byt w okupowanym Wilnie, rana odniesiona podczas bombardowania miasta i jej konsekwencje zdrowotne, wreszcie ekspatriacja po 1945 roku w okolice Łodzi, gdzie mógł podjąć naukę gimnazjalną oraz działalność harcerską i wychowawczą, kontynuowaną do schyłku życia, to kolejne etapy Jego losów podczas i po II wojnie światowej. Niespełnione zostały z powodu choroby zamierzenia nauki w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych. Rekompensatą stały się studia historii sztuki na Uniwersytecie Łódzkim podjęte w roku 1949. Kierunek ten, reprezentowany przez profesora Rajmunda Gostowskiego, został jednak wkrótce zlikwidowany! Alternatywnym wyborem, który zaważył na dalszych losach Tadeusza Poklewskiego, stała się „prehistoria”, reprezentowana wówczas w Łodzi przez wybitnego archeologa, profesora Konrada Jażdżewskiego, którego już wkrótce, od roku 1950, został współpracownikiem w ramach Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Profesor Jażdżewski był aktywnym członkiem Kierownictwa, prowadząc badania wykopaliskowe ważnych ośrodków wczesnośredniowiecznej państwowości polskiej. Doświadczony



pedagog i dydaktyk rozpoznał w młodym człowieku zadatki na przyszłego badacza, włączył go więc do zespołu badaczy grodziska na Ostrowie Tumskim pod Łęczycą, a następnie tamtejszej kolegiaty romańskiej. Zespołem kierownictwa prac w Łęczycy kierował sam profesor, zastępcami byli doc. dr Janina Kamińska, a następnie wybitny archeolog – mediewista i bronioznawca, Andrzej Nadolski, z którym połączyła Tadeusza Poklewskiego wieloletnia współpraca i przyjaźń. Praca w wybitnym gronie młodych badaczy wywarła istotny wpływ na Jego

postawę naukową w przyszłości. Czasy nie były łatwe, należało oprzeć się naciskom środowisk reprezentujących „jedyną słuszną metodologię”, represje okresu stalinowskiego dotknęły profesurę uniwersytecką (w tym profesorów: Gostowskiego, Józefa Kostrzewskiego i wielu innych). Profesor Jażdżewski, kierujący zakładem łódzkim utworzonego niedawno Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (późniejszy IAE PAN) zainicjował współpracę z Zakładem Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, a więc z osobami tak wybitnymi jak profesor Jan Zachwatowicz, Bohdan Guerquin i inni. Owocem jej było powstanie pracy magisterskiej Tadeusza Poklewskiego, uwzględniającej metodykę badawczą historii architektury.

Kolejnym etapem zdobywania ostróg badawczych stał się udział w badaniach grodów czerwieńskich (w Gródku Nadbużnym i Czermnie) w roku 1952. Zajął się równocześnie gromadzeniem źródeł do zagadnienia wczesnośredniowiecznych mis brązowych z terenu Europy. Temat ten stał się podstawą Jego tezy doktorskiej (obronionej w 1961 roku), zakończonej publikacją. Kolejną był artykuł zawierający społeczną analizę pochówków z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Lutomierniu k. Łodzi (1959 r.) oraz wspólnego opracowania wyników badań Kolegiaty Tumskiej (1960). Dorobek ten owocował udziałem Tadeusza Poklewskiego w studiach na Uniwersytecie Poitiers (1961) oraz wspólnymi z Zygmuntem Świechowskim badaniami opactwa

cysterskiego w Sulejowie-Podklasztorzu (1962–1963). Uczestniczył przez szereg lat we wspólnych badaniach swego instytutu i Ecole Pratique des Hautes Etudes w Paryżu nad zagadnieniem „wsi opuszczonych” we Francji (1964–1981). Ich rezultatem było nawiązanie licznych kontaktów i trwałej współpracy z środowiskami uczonych francuskich oraz szersze wejście w problematykę średniowiecza europejskiego. Tematykę tę rozwijał również na gruncie krajowym, uczestnicząc w dysputach z polskimi badaczami średniowiecza, nie unikając problemów metodologicznych i metodycznych, także w odniesieniu do interpretacji różnych kategorii źródeł. Uczestnicząc w badaniach w Tumie, kierował równocześnie pracami badawczymi na zamku w Łęczycy, co stwarzało Mu pole do konfrontacji i pogłębienia metod i wyników.

Ilustracją zależności w tamtych czasach od decyzji politycznych stała się sytuacja zespołu archeologów łódzkich, którzy w roku 1968 nie otrzymali paszportów na wyjazd do Francji celem kontynuacji rozpoczętych badań (w Dracy, w Burgundii). Tadeusz Poklewski powrócił więc do rozpoczętych wcześniej badań w Spycymierzu (1969–1972). Zaowocowały one publikacją na temat wsi średniowiecznej, będącej Jego pracą habilitacyjną (1975) w Instytucie Historii Materialnej PAN w Warszawie. Jednak głównym przedmiotem Jego zainteresowań i kolejnych badań były założenia obronne – zamki w Besiekierach (1971), Łęczycy (1973–1974), Lutomierniku (1976), Kaliszu (1980–1987). Wreszcie wieloletnie (1972–1980) badania zamku w Bolesławcu nad Prosną, zakończone stworzeniem rezerwatu archeologiczno-architektonicznego. Badania zamku w Koźminie prowadzone były pod Jego kierownictwem interdyscyplinarnie, przez zespół architektów i archeologów. W latach 1980 oraz 1988–1995 kierował badaniami miasta Dąbrówna, zniszczonego przez pożar przed bitwą gruwaldzką. W roku 1991 zaproszony został, jako jedyny polski uczoney, do podjęcia trzyletnich badań zamku Petit Koenigsbourg w Alzacji.

Życiorys naukowy Tadeusza Poklewskiego nie byłby pełny, gdyby pominąć współpracę z instytucjami i służbami konserwatorskimi. Był bowiem realizatorem wspólnego w łódzkim Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków programu badań zamków tego województwa, konsultantem prac badawczo-konserwatorskich licznych miast w Polsce, nie unikając tematyki ich rewaloryzacji i konserwacji zabytków architektury. Cenny był Jego wkład jako konsultanta prac badawczo-konserwatorskich Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków (PKZ), zarówno z Polsce, jak również w Rydze (Łotwa) i innych miastach obszaru nadbałtyckiego. W latach 80. konsultował prace badawcze i konserwatorskie twierdzy średniowiecznej (o metryce starożytnej) Bałczik w Bułgarii w ramach współpracy międzynarodowej. Zyskał tam duże uznanie i popularność wśród archeologów i historyków architektury z państw dawnego „bloku socjalistycznego”, jako uznany badacz i znawca szeroko rozumianej problematyki średniowiecza europejskiego. Jego oddanie działalności i pracy społecznej, pomimo

obciążeń pracami badawczymi w terenie, ilustruje wieloletni udział w pracy różnych szczebli organizacji harcerskiej, od drużyny, przez hufiec i chorągiew łódzką, oraz szczególnie organizacje zachowawcze. Uznanie i wdzięczność zaskarbił sobie jako członek Towarzystwa Naukowego Płockiego i jego Oddziału w Łęczycy, jako inspirator szerokiego spektrum ich działań, głównie konferencji i publikacji. Dowodem autorytetu, jakim się cieszył, były kolejne wybory na członka władz Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich i Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków.

Szczególnym przedmiotem zainteresowań Profesora Poklewskiego była architektura i sztuka romańska, włącznie z początkami działalności Kościoła katolickiego, po misję św. Brunona. Zgłębiał problematykę gospodarki rolnej i średniowiecznego osadnictwa wiejskiego w Polsce i Europie. Żywo interesował się kwestią początków i rozwoju miast średniowiecznych: Łęczycy, Kalisza, Dąbrówna i Przedborza. Głównym przedmiotem zainteresowań Profesora były jednak zamki. Wyniki podejmowanych w szerokim zakresie prac badawczych (osiem obiektów) z uwzględnieniem technik i rzemiosła budowlanego zaowocowały Jego tytułem profesorskim uzyskanym w Instytucie Historii Architektury i Sztuki na Politechniki Wrocławskiej. Zainteresowaniem swoim obejmował też dokumenty średniowieczne, przy czym ta delikatna materia badawcza znajdowała uznanie mediewistów-historyków. Obok wdrażania interdyscyplinarnych badań przyrodniczych, współpracował najszerzej z historykami i badaczami historii architektury. Obok licznych publikacji (ponad 200, w tym 14 monografii) nie unikał dzielenia się swoim doświadczeniem, redagując szereg opracowań zbiorowych i uczestnicząc w licznych konferencjach, sympozjach i kolokwium naukowych krajowych i zagranicznych. Szereg Jego publikacji ukazało się w językach obcych, w wydawnictwach zagranicznych. Osobną kartę w Jego dorobku autorskim stanowią liczne publikacje popularno-naukowe oraz redagowane przez Niego wydawnictwa regionalne, wychodzące zresztą także poza tematykę archeologiczno-architektoniczną i urbanistyczną. Nie dzielił się szerzej wiedzą o swych licznych odznaczeniach i innych honorach, w tym Krzyżami Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, odznaką „Zasłużony Kulturze – Gloria Artis” i in.

Dawniejsze schorzenia i ostatnia ciężka choroba spowodowały śmierć Profesora Tadeusza Koziela-Poklewskiego, przerywając ciągle owocną działalność, przygotowanie kolejnych publikacji, dyktowanych jeszcze w ostatnich tygodniach choroby, w której do końca wspierało Go grono przyjaciół i uczniów. Należał do tych uczonych, po których można było oczekiwać jeszcze wiele dla pomnożenia Jego obfitego dorobku naukowego. Zmarł 26 września 2015 roku w Łodzi i pochowany został na tamtejszym cmentarzu komunalnym, żegnany przez grono Członków Rodziny, licznych przyjaciół, współpracowników i przedstawicieli środowisk z którymi łączyła Go praca i zainteresowania naukowe.